

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Пчолкін Валерій Дмитрович

УДК 343. 102 (043.3)

**ТЕОРЕТИЧНІ, ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ
ОСНОВИ РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИНІВ
У ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий консультант: доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії
правових наук України
Бандурка Олександр Маркович,
Харківський національний
університет внутрішніх справ,
в. о. ректора.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук
України **Шепітько Валерій Юрійович,**
Національна юридична академія України ім.
Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри криміналістики;
доктор юридичних наук, професор
Антонов Костянтин Володимирович,
Академія митної служби України, завідувач
кафедри кримінально-правових дисциплін;
доктор юридичних наук, професор
Лисенко Володимир Васильович,
Національний університет Державної податкової
служби України, начальник науково-дослідного
центру з проблем оподаткування.

Захист відбудеться «26» червня 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.01 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, проспект 50-річчя СРСР, 27).

Автореферат розісланий «25» травня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. С. Мельник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Захист економічних інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави від злочинних посягань є актуальним завданням правоохоронних органів. Успішне вирішення цього завдання залежить від удосконалення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів ОВС України, які відіграють провідну роль у справі захисту економіки від злочинних посягань.

Зростаюча світова економічна криза, а також політичні, економічні і соціальні перетворення останніх років в Україні, природно, не могли оминати продовольчу сферу, помітне місце в якій посідає харчова промисловість. Галузі харчової промисловості агропромислового комплексу України віднесені до числа пріоритетних сфер життєзабезпечення, від розвитку яких залежать соціально-економічний стан суспільства і продовольча безпека держави.

Вирішення проблеми продовольчої безпеки неможливе без вжиття ефективних заходів щодо боротьби зі злочинами, що вчиняються у сфері харчового виробництва, тому що дії злочинців істотно ускладнюють і навіть дискредитують процес становлення нових економічних відносин і проведення реформ. Тому Міністерство внутрішніх справ України розглядає боротьбу зі злочинністю на ринку продовольства як один із головних напрямків своєї діяльності. Статистичні матеріали Департаменту інформаційних технологій МВС України свідчать, що на протязі останніх років органами внутрішніх справ у харчовій промисловості в середньому щорічно виявлялося близько 1,2–1,3 тис. злочинів економічної спрямованості. Так у 2009 р. виявлено 1059 злочинів, з них: у сфері господарської діяльності – 817, проти власності – 183, у сфері службової діяльності – 56 злочинів. Більше третини виявлених злочинів є тяжкими і особливо тяжкими. Враховані матеріальні збитки у закінчених кримінальних справах щорічно становлять майже 30 млн грн. Значна частина матеріальних збитків, установлених у справах даної категорії, припадає на частку підприємств і організацій м'ясної, цукрової, молочної, хлібопекарської, а також спиртової, лікеро-горілчаної та виноробної галузей харчової промисловості. При цьому дуже високою є латентність таких злочинів, що обумовлює необхідність більш активного застосування заходів і засобів саме оперативно-розшукової діяльності.

Дослідження окресленої проблеми є вельми актуальним, у зв'язку з тим, що наразі внаслідок підвищення рівня злочинного професіоналізму, конспірації та технічної оснащеності злочинних елементів традиційні гласні й негласні оперативно-розшукові заходи, методи і форми не забезпечують належного ефекту. Вказане обумовлює необхідність пошуку принципово нових системних підходів до вирішення проблем, пов'язаних з організацією розкриття злочинів у сфері харчового виробництва. Поліпшення даної діяльності багато в чому залежить від рівня наукового

розвитку досліджень у рамках теорії оперативно-розшукової діяльності, а також від своєчасного розроблення на цій основі нових оперативно-розшукових методик боротьби з даними злочинами.

Окремим питанням боротьби зі злочинністю у сфері економіки присвячено наукові праці К. В. Антонова, О. Ф. Долженкова, В. І. Литвиненка, В. Л. Ортинського, О. П. Снігерьова та ін. Фінансові відносини в АПК та питання їх оперативного супроводження досліджував А. І. Берlach. Згаданими та іншими вченими зроблено великий внесок у дослідження проблем боротьби з економічною злочинністю, розроблено вагомі рекомендації і пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, зокрема у сфері оперативно-розшукової діяльності. Однак бурхливі зміни в соціальній і економічній сферах, що відбулися в суспільному житті України, економічна й продовольча криза, інфляція, порушення соціальної справедливості, гальмування процесу становлення нових економічних відносин і проведення реформ потребують додаткового наукового вивчення проблем боротьби зі злочинністю економічної спрямованості у тому числі й у продовольчій сфері економіки України.

Вказані обставини і зумовлюють гостроту дослідження проблеми розкриття злочинів економічної спрямованості і необхідність впровадження результатів теоретичних розробок в оперативно-розшукову практику та законодавство. Викладене підтверджує актуальність комплексного дослідження проблем оперативно-розшукової діяльності ОВС щодо розкриття злочинів у сфері харчової промисловості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до пп. 59, 60, 64, 65 розділу 2.2 Пріоритетних напрямів наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004–2009 років, затверджених наказом МВС України від 5 липня 2004 р. № 755, пп. 1.1, 2.1, 3.1 «Пріоритетних напрямів наукових досліджень Харківського національного університету внутрішніх справ на 2006–2010 роки, схвалених Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ від 12 грудня 2005 р. (протокол № 12)

Тему дисертації «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості» затверджено на засіданні Вченої ради Університету внутрішніх справ (протокол № 5 від 11.01.1997 р.) та презатверджено Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ (протокол № 2 від 24.02.2006 р.).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у розробленні на основі комплексного аналізу теоретико-методологічних засад та правового регулювання оперативно-розшукової діяльності ОВС окремої (спеціальної) теорії розкриття злочинів, що вчиняються у сфері харчової промисловості, та формулюванні пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення цієї діяльності.

Відповідно до поставленої мети дисертаційного дослідження в роботі необхідно вирішити такі завдання:

- сформулювати теоретико-методологічні засади окремої (спеціальної) теорії оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття злочинів у сфері харчової промисловості;
- вивчити сучасний стан правового регулювання оперативно-розшукової діяльності ОВС, чинних законодавчих і відомчих нормативних актів та розробити пропозиції щодо їх удосконалення і приведення у відповідність із потребами практики;
- дослідити соціально-економічну та криміногенну обстановку у сфері харчової промисловості, її вплив на продовольчу безпеку держави;
- визначити поняття злочинів економічної спрямованості, подати їх класифікацію та комплексну характеристику;
- з урахуванням сучасного рівня розвитку наукового знання у сфері оперативно-розшукової діяльності та інших наук кримінально-правового циклу з'ясувати сутність оперативно-розшукової характеристики злочинів та сформулювати її авторське визначення;
- вивчити особливості організації оперативно-розшукової діяльності на об'єктах харчової промисловості, сформулювати пропозиції щодо вдосконалення їх оперативного обслуговування та розробити його авторський варіант для застосування в сучасних умовах;
- визначити напрямки вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення, прогнозування та планування оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо розкриття злочинів економічної спрямованості;
- у сфері взаємодії оперативних підрозділів ОВС між собою, іншими правоохоронними та контролюючими органами в процесі розкриття злочинів у харчовій промисловості визначити її поняття, форми, методи, рівні; запропонувати шляхи підвищення ефективності такої взаємодії;
- розробити концептуальні положення, що визначають специфіку організації і тактики розкриття злочинів економічної спрямованості у сфері харчової промисловості;
- удосконалити сучасну методику організації оперативного розроблення та організації документування під час розкриття злочинів на підприємствах харчової промисловості;
- розробити рекомендації, спрямовані на вдосконалення тактики документування і реалізації оперативних матеріалів та їх використання під час розкриття злочинів у сфері харчової промисловості;
- розкрити сутність та надати авторське визначення оперативно-розшукового забезпечення розкриття злочинів та оперативного супроводження розслідування кримінальних справ;
- визначити напрями вдосконалення взаємодії працівників оперативних підрозділів зі слідчими в ході проведення слідчих дій, а також подолання протидії кримінального середовища.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ під час розкриття злочинів у харчовій промисловості.

Предмет дослідження становлять теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувались загальнофілософські, загальнонаукові, логічні та спеціальні методи пізнання. У процесі роботи над дисертацією використано загальні методи теоретичного та емпіричного дослідження, основними з яких є діалектичний, аналітичний, логічний, спостереження, моделювання, системний, експериментальний та ін. У дослідженні широке застосування одержали соціологічні та кримінологічні методи: опитування, анкетування, інтерв'ювання, статистичної вибірки, вимірювання, порівняння і узагальнення, а також спеціальні методи: особистісний, економіко-правовий і метод аналітичної розвідки.

Діалектичний метод дозволив визначити динаміку розкриття злочинів у харчовій промисловості та встановити роль оперативних підрозділів у їх виявленні (підрозділ 2.2). Логіко-семантичний метод сприяв узагальненню, систематизації та поглибленню понятійного апарату (підрозділи 1.1; 1.2; 2.1; 2.2; 3.1; 3.2; 3.3; 4.1; 4.2; 5.1; 5.3). Порівняльно-правовий метод дав змогу дослідити рівень правового регулювання оперативно-розшукової діяльності та відповідності нормативно-правових актів оперативно-розшуковому законодавству України (підрозділ 1.2). Логіко-юридичний метод використовувався в ході розроблення науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення оперативно-розшукової діяльності ОВС та чинного законодавства у сфері розкриття та розслідування злочинів економічної спрямованості (підрозділи 1.1; 1.2; 2.2; 4.2; 5.2). Системно-структурний метод використовувався в ході аналізу системи оперативного обслуговування галузей харчової промисловості, інформаційного забезпечення, організації взаємодії, ведення оперативно-розшукових справ, оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства (підрозділи 3.1; 3.2; 3.3; 4.2; 5.2). Статистичний метод використовувався для узагальнення статистичних даних динаміки виробництва продовольчих товарів та виявлення й розкриття злочинів, учинених у сфері харчової промисловості (підрозділи 2.1; 2.2).

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали наукові праці визнаних фахівців, серед яких: з теорії держави та права С. С. Алексєєв, М. С. Кельман, В. Д. Перевалов, О. Ф. Скакун, В. Д. Ткаченко, М. В. Цвік; з теорії та практики оперативно-розшукової діяльності К. В. Антонов, О. М. Бандурка, Б. Є. Богданов, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, І. О. Клімов, І. П. Козаченко, А. Г. Лекарь, В. А. Лукашов, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. М. Перепелиця, М. А. Погорецький, І. В. Сервецький, Г. К. Сінілов, О. П. Снігерьев, М. Є. Шумило та ін.; з теорії управління та адміністративної діяльності М. І. Ануфрієв, А. І. Берлач, В. Т. Білоус, В. Л. Грохольський, А. Т. Комзюк, О. В. Негодченко, О. П. Рябченко, М. Я. Швець та

ін.; з криміналістики В. П. Бахін, В. Д. Берназ, Р. С. Бєлкін, А. Ф. Волобуєв, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, В. О. Коновалова, В. В. Лисенко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, В. Ю. Шепітько та ін.; з кримінології – Л. М. Давиденко, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, В. М. Кудрявцев, М. І. Мельник, В. І. Осадчий та ін.; з кримінального права та кримінального процесу Ю. М. Грошевий, М. Й. Коржанський, П. П. Михайленко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій та ін.; з економічної теорії І. І. Лукінов, О. В. Носова, П. Т. Саблук, В. М. Трегобчук, І. М. Червяков, В. В. Юрчишин та ін.

Як інформаційну базу дисертаційного дослідження використано 336 архівних кримінальних справ, 247 справ оперативного обліку. З використанням розробленого дисертантом наукового інструментарію вивчено 172 справи контрольного провадження. Проаналізовано оперативно-службові документи МВС України (рішення колегій, накази, методичні рекомендації, огляди, довідки, експрес-інформації тощо), які характеризують організацію роботи оперативних підрозділів ОВС, що здійснюють боротьбу зі злочинами у сфері економіки, а також статистичні дані Департаменту інформаційних технологій МВС України щодо стану злочинності у галузях харчової промисловості за період з 2000 по 2010 рр. За спеціально розробленими анкетами проведено анкетування 230 працівників оперативних підрозділів ОВС.

Основні висновки дисертації базуються на положеннях, закріплених у Конституції України, законах України, рішеннях Верховної Ради України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, рішеннях колегій та нормативних актах МВС України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексних досліджень проблем розкриття злочинів економічної спрямованості у сфері харчового виробництва. На основі аналізу теорії та практики оперативно-розшукової діяльності автором розроблено окрему (спеціальну) теорію розкриття злочинів, що вчиняються у сфері харчової промисловості, сформульовано ряд концептуальних наукових положень і висновків, спрямованих на удосконалення цієї діяльності. Основні з них такі:

– вперше сформульовано теоретико-методологічні засади окремої (спеціальної) теорії оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття злочинів у харчовій промисловості та послідовно розглянуто концептуальні положення, що визначають специфіку їх розкриття, причому об'єктом цієї окремої теорії є злочинність економічної спрямованості як соціальне явище, оперативно-розшукова діяльність та її правове регулювання; а предметом є закономірності й специфічні відносини, що виникають під час застосування працівниками оперативних підрозділів ОВС оперативно-розшукових заходів, сил і засобів з метою розкриття злочинів у харчовій промисловості;

– дістало подальший розвиток положення, що за роки незалежності України зроблено значний крок уперед у правовій регламентації оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної

діяльності, удосконаленні правових норм, що містяться у нормативно-правових актах, які регламентують діяльність оперативних підрозділів щодо розкриття та розслідування злочинів, а також запропоновано конкретні пропозиції щодо їх удосконалення і приведення у відповідність із потребами практики;

– удосконалено положення щодо провідного місця і ролі харчової промисловості АПК в економічній системі України та її належності до числа пріоритетних сфер життєзабезпечення, від розвитку якої залежить продовольча безпека держави, соціально-економічний стан суспільства, становлення України як цивілізованої європейської держави, зміцнення політичної єдності української нації; дістали подальшого розвитку напрямки дослідження несприятливих тенденцій в умовах економічної кризи, серед яких: процеси тінізації харчової промисловості; посилення організованого характеру економічної злочинності; зростання корупції; зрощування економічної та загальнокримінальної злочинності; посилення міждержавного і міжрегіонального характеру злочинної діяльності та її негативного впливу на продовольчу безпеку держави;

– удосконалено класифікацію та в умовах відсутності офіційного визначення запропоновано авторську дефініцію злочинів економічної спрямованості, до категорії яких віднесені передбачені кримінальним законодавством умисні суспільно небезпечні діяння проти права власності, встановленого порядку здійснення господарської та службової діяльності, що завдають шкоду суспільним економічним відносинам, законним правам та інтересам громадян і суб'єктів господарювання незалежно від форм власності;

– дістало подальший розвиток вчення про оперативно-розшукову характеристику злочинів економічної спрямованості, сформульовано її авторське визначення та здійснено комплексний аналіз взаємозв'язків між її структурними елементами з урахуванням сучасного рівня розвитку наукового знання у сфері оперативно-розшукової діяльності та інших наук кримінально-правового циклу;

– удосконалено теоретичні положення про інститут оперативного обслуговування з урахуванням системи і принципів його організації, вперше запропоновано практичні кроки щодо налагодження оперативного обслуговування на об'єктах харчової промисловості із застосуванням полегшеного, нормального й посиленого режимів, які визначаються на основі ретельного аналізу криміногенної обстановки;

– дістала подальшого розвитку методика комплексного підходу до інформаційно-аналітичного забезпечення, прогнозування і планування оперативно-розшукової діяльності, який дозволяє найбільш ефективно вирішувати завдання боротьби зі злочинами економічної спрямованості у сфері харчової промисловості;

– удосконалено вчення про взаємодію оперативних підрозділів ОВС із правоохоронними та контролюючими органами України, її поняття, форми, методи, рівні та запропоновано шляхи підвищення ефективності такої взаємодії в процесі розкриття злочинів у продовольчій сфері;

– вперше розроблено концептуальні положення, що визначають специфіку організації і тактики розкриття злочинів економічної спрямованості у сфері харчової промисловості в рамках таких організаційно-тактичних форм ОРД, як виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, та оперативне розроблення підозрюваних у підготовці або вчиненні злочинів;

– удосконалено методику проведення оперативного розроблення та організації документування злочинної діяльності в ході розкриття злочинів на підприємствах харчової промисловості в сучасних умовах та наголошено на залежності специфіки документування від напрямків доказування у справі;

– вперше розроблено рекомендації, спрямовані на удосконалення тактики документування і реалізації оперативних матеріалів та їх використання під час розкриття злочинів у харчовій промисловості;

– дістали подальшого розвитку наукові положення щодо змісту і сутності оперативно-розшукового забезпечення розкриття злочинів і оперативного супроводження розслідування кримінальних справ та подано авторське визначення цих понять;

– удосконалено форми і напрямки взаємодії працівників оперативних підрозділів зі слідчими в ході проведення слідчих дій, а також визначено заходи, спрямовані на подолання протидії кримінального середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що основні результати дослідження були спрямовані на удосконалення теоретичних і правових засад, організації і тактики оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ, а також впроваджені у вигляді змін і доповнень до чинного законодавства і можуть використовуватися за такими напрямками:

– *у науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для подальшого розроблення загальнотеоретичних проблем теорії та удосконалення правового регулювання оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ (акт впровадження з Комітету Верховної Ради України з питань забезпечення правоохоронної діяльності від 19 вересня 2007 р. № 06-19/14-1617).

– *у законотворчій діяльності* – матеріали дисертаційного дослідження використано під час розроблення змін і доповнень до проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів (акти впровадження з Верховної Ради України від 25 червня 2006 р. № 147, з Верховного Суду України від 30 квітня 2010 р. та з МВС України від 22 липня 2004 р. № 5/3744).

– *у практичній діяльності* правоохоронних органів – як рекомендації для оперативних працівників та слідчих ОВС, спрямовані на вдосконалення діяльності з розкриття та розслідування

злочинів економічної спрямованості (акти впровадження з Департаменту ДСБЕЗ МВС України від 22 липня 2004 р. № 5/3745 та з Управління ДСБЕЗ УМВС України в Харківській області від 08 липня 2009 р.);

– у навчальному процесі за результатами дослідження підготовлені та направлені до Департаментів ДСБЕЗ, КР МВС України, УМВС України в областях та вищих навчальних закладів МВС України, для використання під час підготовки та підвищення кваліфікації кадрів навчально-методичні матеріали з дисциплін «Оперативно-розшукова діяльність ОВС» «Режим таємності в органах внутрішніх справ» та «Криміналістика» (акти впровадження з МВС України від 22 липня 2004 р. № 5/3745 та з ХНУВС МВС України від 12 квітня 2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій проблеми розкриття злочинів у сфері харчової промисловості вперше комплексно висвітлені у вітчизняній юридичній науці з урахуванням сучасного стану і розвитку правових знань, теорії та практики оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ. Усі сформульовані в дослідженні положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень дисертанта, з використанням його досвіду роботи в оперативних підрозділах ОВС, а також більш ніж 20-річного досвіду наукової та педагогічної діяльності.

Окремі положення дисертації викладено у двох колективних монографіях («Система методів оперативно-розшукової діяльності», 10,9 друк. арк., особистий внесок здобувача – 0,7 друк. арк.; підрозділ 7.3 «Теоретико-правові проблеми оперативно-розшукової діяльності в Україні» // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Т. 5, 35 друк. арк., особистий внесок – 1,29 друк. арк.); підручнику «Попередження та розкриття злочинів підрозділами карного розшуку» (16,3 друк. арк., особистий внесок – 0,9 друк. арк.); п'яти практичних та навчально-методичних посібниках («Керівництво з розслідування злочинів», 40 друк. арк., особистий внесок – 0,5 друк. арк.; «Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України», 11,2 друк. арк., особистий внесок – 2,6 друк. арк.; «Попередження і розкриття розкрадань на підприємствах кондитерської промисловості» (рос. мовою), 2,3 друк. арк., особистий внесок – 1,5 друк. арк.; «Режим таємності в органах внутрішніх справ», 4,7 друк. арк., особистий внесок – 3,2 друк. арк.; «Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Криміналістика», 6,5 друк. арк., особистий внесок – 0,44 друк. арк.); у п'яти наукових статтях, виконаних у співавторстві: з В. П. Крайнім, особистий внесок дисертанта – 60 %; з О. Г. Косоговим, – 80 %; з Є. О. Железовим та О. Е. Судаковим – 30 %; з В. М. Ечкенко – 80 %; з В. Ю. Церковним – 70 %.

Особистим внеском в усіх наукових працях, опублікованих у співавторстві, є власні оригінальні теоретичні висновки. Ідеї та розробки, які належать співавторам, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема: «Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності» (Харків, 1998 р.); «Теоретико-прикладні проблеми оперативно-розшукової діяльності в Росії та Україні на сучасному етапі» (Белгород – Харків, 1999 р.); «Проблеми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами при виявленні, розкритті та розслідуванні злочинів» (Харків, 2000 р.); «Актуальні питання боротьби зі злочинністю на транспорті» (Одеса, 2000 р.); «Актуальні проблеми діяльності ОВС по попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів» (Одеса, 2000 р.); «Проблеми оперативно-розшукової діяльності й забезпечення прокурорського нагляду за її законністю» (Луганськ, 2000 р.); «Оперативно-розшукова-діяльність як основа підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю і корупцією та забезпечення безпеки професійної діяльності працівників ОВС у сучасних умовах» (Львів, 2001 р.); «Оперативно-розшукові, криміналістичні і процесуальні аспекти забезпечення розкриття злочинів» (Белгород – Харків, 2002 р.); «Сучасні судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві» (Харків, 2003 р.); «Проблеми організації розкриття і розслідування злочинів у сфері економіки» (Белгород, 2004 р.); «Методологічні проблеми теорії та практики ОРД в сучасних умовах» (Луганськ, 2005 р.); «Проблеми організації розкриття і розслідування злочинів» (Белгород, 2005 р.); «Шляхи України до економічної безпеки» (Харків, 2005 р.); «Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення» (Харків, 2005 р.); «Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів» (Дніпропетровськ, 2006 р.); «Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні» (Харків, 2008 р.); «Проблеми наукового забезпечення вдосконалення й розвитку оперативно-розшукової діяльності в Україні»: постійно діючий семінар «Методологічні проблеми теорії і практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах» (Луганськ, 2008 р.); «Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах» (Харків, 2008 р.); «Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні» (Харків, 2009 р.); «Право і національна безпека: актуальні проблеми теорії та практики» (Харків, 2009 р.); «Теоретико-правові проблеми оперативно-розшукової діяльності: стан та напрямки дослідження» (Харків, 2009 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження опубліковано у 51 науковій праці, у тому числі в індивідуальній монографії, двох монографіях у співавторстві, підручнику, п'яти навчальних посібниках (у складі колективів авторів), 26 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, 16 тезах доповідей і наукових повідомлень на наукових конференціях, у тому числі восьми міжнародних, та інших навчально-методичних виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів (13 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 496 сторінок, обсяг основної частини роботи становить 398 сторінок, список використаних джерел містить 400 найменувань видань і займає 46 сторінок. Також робота містить 16 додатків, що складаються зі схем, діаграм, анкети і таблиць, займаючи 52 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і ступінь розробленості теми, мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження; визначено методи дослідження та його емпіричну базу, новизну одержаних результатів, їх практичне значення, а також форми апробації та впровадження їх у практику, наведено дані про структуру рукопису дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ щодо розкриття злочинів у харчовій промисловості» розпочинається з визначення мети сучасної теорії оперативно-розшукової діяльності й потреби її специфікації в окремих теоріях, у тому числі у сфері розкриття злочинів економічної спрямованості у харчовій промисловості. Розділ складається з двох підрозділів.

У **підрозділі 1.1 «Теоретичні засади оперативно-розшукової діяльності ОВС щодо розкриття злочинів у сфері харчової промисловості»** на основі аналізу наукових праць з теорії оперативно-розшукової діяльності (К. В. Антонов, О. М. Бандурка, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, І. П. Козаченко, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, Г. К. Сінілов, О. П. Снігерьев та ін.) дисертант доводить, що освоєння вченими методологічного арсеналу сучасної науки необхідно розглядати як важливе соціальне завдання, тому що тут криється значний резерв підвищення її ефективності.

Обґрунтовано, що подальше підвищення ефективності боротьби зі злочинами у харчовій промисловості пов'язане з розробкою окремої (спеціальної) теорії оперативно-розшукової діяльності, яка має стати науковим підґрунтям оперативно-розшукової діяльності у цій сфері. Послідовно розглянуто концептуальні положення окремої (спеціальної) теорії розкриття злочинів економічної спрямованості у сфері харчової промисловості, визначено її предмет, об'єкт, принципи і методи. Запропонована окрема (спеціальна) теорія являє собою одну із складових загальної теорії оперативно-розшукової діяльності ОВС, об'єктом якої виступають злочинність економічної спрямованості як соціальне явище, оперативно-розшукова діяльність та її правове регулювання; а предметом є закономірності й специфічні відносини, що виникають під час застосування працівниками оперативних підрозділів ОВС оперативно-розшукових заходів, сил і засобів з метою розкриття злочинів у харчовій промисловості.

Визначено, що основними структурно-змістовними елементами предмета окремої (спеціальної) теорії є закономірності: а) пов'язані з правовим регулюванням оперативно-розшукової діяльності; б) організації оперативно-розшукової діяльності ОВС у сфері розкриття злочинів економічної спрямованості у харчовій промисловості; в) тактики оперативно-розшукової діяльності ОВС під час розкриття злочинів оперативним шляхом. Розглянуто також методологічні засади цієї теорії.

Обґрунтовано напрямки подальших теоретичних досліджень, серед яких: оперативне обслуговування об'єктів і галузей харчової промисловості; використання оперативних обліків, інформаційних систем; проведення пошукової роботи на об'єктах харчової промисловості з метою виявлення та розкриття злочинів; ведення оперативного розроблення осіб, що обґрунтовано підозрюються у підготовці та вчиненні злочинів; організація оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства та ін.

У *підрозділі 1.2 «Правова основа оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття злочинів у харчовій промисловості»* стверджується, що за роки незалежності України зроблено значний крок уперед у правовій регламентації оперативно-розшукової діяльності, укріпленні законності та демократичних засад у боротьбі з економічною злочинністю. Проте деякі аспекти правового регулювання суспільних відносин у цій сфері потребують удосконалення.

Доведено, що оперативно-розшукова діяльність як самостійний напрямок правоохоронної діяльності організується і здійснюється винятково від імені держави для захисту власності від злочинних посягань незалежно від її форм. Аналіз криміногенної ситуації в державі свідчить, що в умовах трансформації економічних відносин назріла потреба у зміні підходів до вирішення питань протидії криміналізації економіки, перш за все, через подальший розвиток законодавчого забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС.

Визначено, що правова основа діяльності оперативних підрозділів ОВС – це сукупність правових норм, що містяться у нормативно-правових актах, які регламентують оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, профілактичну, адміністративну функції оперативних працівників, їх права та обов'язки, визначають гарантії законності у цій діяльності, а також соціальний і правовий захист працівників та осіб, які залучаються до виконання завдань з розкриття злочинів. Розглянуто специфічні особливості правової основи боротьби з економічною злочинністю за такими рівнями правового регулювання: законодавчим, міжнародно-правовим, та підзаконним. Окремо було досліджено відомчий рівень нормативно-правового регулювання, який деталізує питання організації і тактики оперативно-розшукової діяльності ОВС.

Поряд з цим розкрито недосконалість окремих правових норм, наявність правових колізій у законодавчих актах. У зв'язку з цим дисертантом підготовлено низку пропозицій до таких проектів: Кримінально-процесуального кодексу України, законів України «Про міліцію», «Про

оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» та Постанови Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 2008 р. № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства», а також Інструкції про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України, на що одержано акти впровадження.

Розділ 2 «Продовольча складова економічної безпеки держави» складається з двох підрозділів, де розглядається комплекс проблем, пов'язаних із аналізом криміногенної обстановки у продовольчій сфері України та забезпеченням продовольчої безпеки держави, а також питання, пов'язані з комплексною характеристикою та класифікацією злочинів економічної спрямованості, що вчиняються на підприємствах харчової промисловості.

У **підрозділі 2.1 «Соціально-економічна й криміногенна обстановка у сфері харчової промисловості та її вплив на продовольчу безпеку держави»** визначено, що з точки зору забезпечення продовольчої безпеки держави харчова промисловість є основною складовою частиною АПК. Це сукупність галузей народного господарства, пов'язаних між собою економічними відносинами у сфері виробництва, розподілу, обміну, переробки і споживання харчової продукції. До її складу на сьогодні входять промислові підприємства понад 20 галузей.

Аналіз емпіричного матеріалу свідчить, що в умовах економічної кризи спостерігаються несприятливі тенденції у продовольчій сфері. Структурні зміни у вітчизняній економіці супроводжуються не тільки позитивними, а й негативними процесами. Дисертант характеризує найбільш істотні криміногенні фактори економічної злочинності: процеси тінізації, посилення організованого характеру економічної злочинності, пов'язані з проявами корупції; зрощування економічної та загальнокримінальної злочинності; посилення міждержавного і міжрегіонального характеру злочинної діяльності.

Найбільш криміногенними у сфері харчового виробництва виявилися спиртова, лікеро-горілчана, виноробна, м'ясна, молочна, цукрова та хлібопекарська галузі. Наведені статистичні дані спонукають до висновку, що інтереси подальшого посилення боротьби зі злочинністю у харчовій промисловості вимагають пошуку шляхів підвищення ефективності використання можливостей оперативно-розшукової діяльності з урахуванням особливостей функціонування цієї сфери економіки в ринкових умовах.

У **підрозділі 2.2 «Класифікація злочинів економічної спрямованості, що вчиняються у сфері харчової промисловості та їх характеристика»** розглянуто комплекс дискусійних питань стосовно поняття і класифікації злочинів економічної спрямованості, що пов'язано з відсутністю

їх офіційного визначення. На жаль, у чинному Кримінальному кодексі України не визначено поняття «злочин у сфері економіки» чи подібні до нього терміни.

На основі аналізу законодавчих та нормативних актів і вивчення наукових праць визначено, що злочини економічної спрямованості (економічні злочини) – це передбачені кримінальним законодавством умисні суспільно небезпечні діяння проти права власності, встановленого порядку здійснення господарської та службової діяльності, що завдають шкоду суспільним економічним відносинам, законним правам та інтересам громадян і суб'єктів господарювання незалежно від форм власності. До категорії злочинів економічної спрямованості віднесено частину складів злочинів проти власності, що вчиняються у сферах господарської та службової діяльності.

Комплексно досліджено питання характеристики злочинів економічної спрямованості, їх класифікації та способів вчинення на підприємствах харчової промисловості. Набуло подальшого розвитку вчення про оперативно-розшукову характеристику злочинів та сформульовано її авторське визначення – як сукупності кримінально-правових, криміналістичних, кримінологічних та інших упорядкованих і взаємозалежних між собою елементів, що мають інформаційно-пошукові ознаки і розглядаються з позицій ефективності застосування оперативно-розшукових заходів, сил і засобів під час виявлення та розкриття злочинів. Оперативно-розшукова характеристика являє собою науково обґрунтований опис злочинів, контингенту осіб, причетних до їх вчинення, а також взаємозалежних зі злочинними посяганнями явищ, який здійснюється з використанням як офіційних, так і конфіденційних відомостей з метою теоретичної розробки і застосування на практиці рекомендацій з організації і тактики ОРД. Вона орієнтує суб'єктів оперативно-розшукової діяльності відносно того, які саме оперативно-розшукові заходи, сили і засоби найбільш доцільно застосовувати як з метою розкриття конкретного злочину, так і в типових оперативно-розшукових ситуаціях. В елементах оперативно-розшукової характеристики повинні бути чітко виражені інформаційно-пошукові ознаки, які впливають на організацію і тактику ОРД і мають враховуватись під час розробки типових моделей і версій щодо розкриття злочинів.

Розділ 3 «Організаційні основи оперативно-розшукової діяльності на об'єктах харчової промисловості» складається з трьох підрозділів, у яких на основі критичного узагальнення практики, точок зору науковців і особистого досвіду дисертант доводить, що підвищення ефективності діяльності оперативних підрозділів пов'язане з проблемою раціонального використання наявних сил і засобів оперативно-розшукової діяльності й безпосередньо залежить від належної організації оперативного обслуговування, інформаційно-аналітичного забезпечення та взаємодії під час розкриття злочинів.

У *підрозділі 3.1 «Організація оперативного обслуговування підприємств харчової промисловості»* розкрито сутність і поняття оперативного обслуговування як системи заходів, які

здійснюються для забезпечення безперервного надходження і систематизації інформації про стан криміногенної обстановки на об'єктах оперативного обслуговування з метою своєчасного виявлення та розкриття злочинів. Подано авторський варіант системи оперативного обслуговування галузей харчової промисловості за сучасних умов. Систему розглянуто за такими аспектами: режими, принципи і об'єкти обслуговування; побудова системи оперативного обслуговування; канали і джерела необхідної інформації, тобто інформаційне забезпечення; основні показники оцінки діяльності оперативних підрозділів ОВС; форми взаємодії цих підрозділів між собою та з іншими правоохоронними і контролюючими органами.

Обґрунтовано, що оперативне обслуговування підприємств харчової промисловості всіх форм власності здійснюється на засадах трьох принципів його організації: об'єктово-галузевого, міжгалузевого і територіального, із застосуванням полегшеного, нормального і посиленого режимів, які визначаються на основі ретельного аналізу криміногенної обстановки. Особливої уваги та посиленого спостереження потребують: постачальники сировини й заготівельні організації; підприємства (спиртові заводи, тютюнові фабрики, м'ясо-молочні комбінати тощо); обслуговуючі підприємства (транспортні організації, що здійснюють перевезення продукції, підприємства роздрібної та оптової торгівлі, що реалізують харчову продукцію).

Система оперативного обслуговування включає в себе дві підсистеми: організаційно-управлінську та організаційно-тактичну. Перша складається з таких елементів: розподіл об'єктів за рівнями оперативного обслуговування; розстановку оперативного складу, організацію взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими підрозділами органів внутрішніх справ, а також державними і громадськими організаціями; організацію інформаційного забезпечення оперативного обслуговування. Особливістю перелічених елементів є те, що в їх реалізації беруть участь головним чином керівники ОВС. Друга, організаційно-тактична підсистема складається з елементів, передбачених функціональними обов'язками працівників ДСБЕЗ, які забезпечують оперативне обслуговування конкретних об'єктів. У цій підсистемі умовно можна визначити три основних елементи: підбір, розстановка та використання джерел оперативної інформації; забезпечення збору, концентрації та аналізу даних, які характеризують виробничо-господарську діяльність об'єктів оперативного обслуговування та стан оперативної обстановки на них.

Завершуючи підрозділ, автор пропонує організацію оперативного обслуговування підприємств харчової промисловості здійснювати за такою схемою: розподілити об'єкти і галузі харчової промисловості відповідно до рівнів оперативного обслуговування; вивчити особливості господарсько-економічної діяльності об'єктів, що обслуговуються; проаналізувати і оцінити оперативну обстановку на об'єкті (у галузі); розподілити об'єкти за режимами обслуговування; організувати оперативно-інформаційну роботу на об'єкті чи в галузі; забезпечити належне ведення

справ контрольно-спостережного провадження з метою інформаційного забезпечення діяльності оперативних підрозділів ОВС.

У підрозділі 3.2 «Вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення, прогнозування та планування оперативно-розшукової діяльності у сфері харчової промисловості» досліджено питання пошуку найбільш ефективних форм організації інформаційно-аналітичного забезпечення, прогнозування та планування діяльності оперативних підрозділів ОВС. Інформаційно-аналітичне забезпечення складає початковий етап організації діяльності, а тому воно є найважливішою організаційною складовою. Доведено, що сьогодні на фоні бурхливого розвитку інформаційних процесів у державі особливо гостро відчувається потреба створення цілісної системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності ОВС і формування цілісного інформаційного середовища органів, які здійснюють ОРД.

Запропоновано з метою створення ефективного інформаційного середовища в ОВС спрямувати використання автоматизованих інформаційних та інформаційно-пошукових систем на: визначення найбільш оптимального обсягу інформації, достатньої для аналітичної роботи підрозділів ДСБЕЗ, які обслуговують об'єкти і галузі харчової промисловості; встановлення каналів і джерел періодичного надходження інформації; активне використання комп'ютерних технологій, концентрації та обробки інформації; розробку спеціальних методик інформаційного аналізу і порядку видачі даних користувачам; визначення науково обґрунтованих критеріїв відбору інформації, необхідної для вироблення оптимального управлінського рішення; підготовку методичних рекомендацій з організації одержання і обробки інформації; організаційне і правове забезпечення інформаційно-аналітичної роботи.

Показано, що завдяки інформаційно-аналітичному забезпеченню здійснюється прогнозування розвитку ситуації й наступне планування усіх необхідних оперативно-розшукових заходів на об'єктах харчової промисловості. Детально розглянуто вимоги до складання планів, таких як обґрунтованість, реальність, наступальність і конкретність, а також особливості перспективного, поточного та спеціального планування роботи оперативних підрозділів.

Напрямами подальшого удосконалення інформаційно-аналітичної роботи визнано: поліпшення якісних характеристик інформації; створення системи, що забезпечує безперервний процес збору, передачі, збереження інформації; підвищення рівня організаційно-методичного забезпечення; приведення правового регулювання організації інформаційно-аналітичного забезпечення у відповідність до вимог часу.

У підрозділі 3.3 «Шляхи вдосконалення взаємодії оперативних підрозділів ОВС між собою та з іншими правоохоронними органами під час розкриття злочинів у харчовій промисловості» доводиться, що механізм реалізації нормативно передбаченої взаємодії в

кримінально-процесуальному законодавстві та відомчих нормативних актах регламентований ще недостатньо. У зв'язку з цим запропоновано ввести до Кримінально-процесуального кодексу України спеціальні норми, які будуть регламентувати питання взаємодії оперативно-розшукових і слідчих підрозділів під час розкриття і розслідування злочинів.

Дисертант подає власне визначення взаємодії як заснованої на спільності цілей і завдань, узгодженої за часом, місцем і змістом, визначеної законодавством діяльності компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил і засобів для своєчасного виявлення і розкриття злочинів. Детально досліджено загальні та спеціальні завдання взаємодії, а також рівні взаємодії: структурно-функціональний, організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності та організаційно-управлінський.

Досліджено шляхи вдосконалення форм і методів внутрішньої взаємодії підрозділів ДСБЕЗ зі спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, карного розшуку, Департаменту розвідувально-пошукової діяльності, Департаменту оперативно-технічних заходів МВС України, оперативних підрозділів органів внутрішніх справ на транспорті. Доведено, що в умовах, коли спостерігається підвищення організованості, професіоналізму та мобільності злочинців, їх поінформованості щодо тактики і методів здійснення оперативно-розшукової діяльності, набуває особливої актуальності необхідність дієвої взаємодії не тільки між оперативними підрозділами ОВС, а й з іншими правоохоронними органами. Оскільки в Україні паралельно діють правоохоронні структури, що ведуть боротьбу з однотипними злочинами (МВС, СБУ, податкова міліція), виникає проблема чіткого законодавчого розмежування компетенції та принципів спеціалізації різних суб'єктів ОРД, а також організації їх взаємодії в боротьбі зі злочинами економічної спрямованості у сфері харчової промисловості.

Завершується підрозділ розглядом питань координації діяльності органів прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації, Державної митної служби та Державного департаменту України з питань виконання покарань у справі розкриття злочинів.

У Розділі 4 **«Організаційно-тактичні засади розкриття злочинів, що вчиняються у сфері харчової промисловості»** автор обґрунтовує концептуальні положення, що визначають специфіку організації й тактики розкриття злочинів економічної спрямованості у харчовій промисловості і формулює рекомендації, спрямовані на удосконалення методики розкриття злочинів за сучасних умов. Розділ складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 **«Організаційні засади виявлення і розкриття злочинів, що вчиняються у харчовій промисловості»** на основі теоретичних положень і практичного досвіду обґрунтовано дефініцію поняття «розкриття злочину» – це визначена законодавством і нормативно-правовими

актами МВС України комплексна діяльність оперативних підрозділів, органів дізнання, досудового слідства, інших підрозділів ОВС, спрямована на встановлення наявності або відсутності суспільно небезпечного винного діяння, збирання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків, завданих злочинною діяльністю, а також встановлення і усунення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів.

Доведено, що специфіка оперативно-розшукової діяльності з розкриття злочинів у сфері харчової промисловості проявляється у двох організаційно-тактичних формах: під час виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, та оперативного розроблення осіб, які підозрюються у підготовці або вчиненні злочину.

Автором визначено ознаки злочинів, характерних для сфери харчової промисловості, які згруповано за стадіями технологічного циклу. Детально розглянуто ознаки нових проявів злочинних посягань: розкрадання коштів, виділених на цільові кредити та закупівлю продовольства для державних потреб; можливі факти корупції під час виділення пільгових кредитів. Акцентовано увагу на тому, що діяльність щодо виявлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, має пошуковий характер. Розглянуто комплекс питань щодо визначення напрямків і об'єктів пошуку, сил і засобів, необхідних для їх проведення.

Завершується підрозділ обґрунтуванням висновку, що особливості організації оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо виявлення та розкриття злочинів економічної спрямованості на підприємствах харчової промисловості багато в чому обумовлені різноманіттям організаційно-правових форм господарювання, характером їх виробничо-господарської діяльності, технологією виробництва, ступенем інтенсивності прояву криміногенних факторів, системою обліку, звітності й контролю, значною часткою злочинів, які вчиняються матеріально-відповідальними і посадовими особами, наявністю організованих форм злочинної діяльності, рівнем використання джерел і каналів одержання необхідної для ОВС інформації.

У **підрозділі 4.2 «Організація оперативного розроблення і документування злочинів на підприємствах харчової промисловості»** показано, що діяльність оперативних підрозділів щодо забезпечення розкриття злочинів здійснюється в рамках оперативно-розшукових справ. Визначено, що основним завданням у ході оперативного розроблення є фіксація злочинних дій і збір доказових матеріалів у процесі документування. Дисертант розглядає документування за схемою: а) документування як дія, як процес виявлення, збору і використання фактичних даних; б) документування як підсумок цієї діяльності, її результат, змістом якого є придатність зібраних

матеріалів для викриття розроблюваних осіб у процесі доказування. До основних напрямків документування відносяться:

- виявлення осіб, обізнаних про злочинні дії розроблюваних, і забезпечення можливості використання у процесі розслідування інформації, якою вони володіють. Дослідженням доведено, що у ролі майбутніх свідків найчастіше виступають: бухгалтерські працівники; технічний і обслуговуючий персонал; працівники контрольно-ревізійних органів, аудитори, представники громадських об'єднань правоохоронної спрямованості; працівники інших підприємств, установ і організацій, що підтримують виробничі відносини з розроблюваними; власники, співвласники, фермери, орендарі, випадкові очевидці;

- виявлення предметів і документів, що можуть бути доказами, забезпечення їх збереження і можливості використання у процесі розслідування. Серед матеріальних об'єктів, що прямо вказують на вчинення злочину, можуть бути: предмети злочинного посягання (сировина або готова харчова продукція); підроблені й фальсифіковані документи; неякісна продукція і товари; предмети хабарів тощо, а також інші знаряддя і сліди злочину;

- фіксація злочинних дій у процесі проведення оперативно-розшукових заходів: виявлення створених неврахованих надлишків сировини або готової продукції, тари та інших предметів, що використовуються розроблюваними при вчиненні злочинів; негласне їх вилучення і дослідження; забезпечення їх збереження і можливості використання як речових доказів.

Аналіз матеріалів практики засвідчив, що ознаки злочинів економічної спрямованості на підприємствах харчової промисловості виявлялись на стадії: постачання (заготівлі) сировини – 17,0 %; зберігання сировини – 5,0 %; виробництва напівфабрикатів і готової продукції – 26,0 %; реалізації готової продукції – 43,0 %; інше – 9,0 %. Однак, незважаючи на порівняно значну кількість виявлених за оперативною інформацією злочинів економічної спрямованості, показник попередження злочинів протягом останніх років залишається вкрай низьким. Це ж стосується застосування заходів оперативно-розшукової діяльності для вирішення завдань документування злочинних дій розроблюваних.

У підрозділі 4.3 *«Тактика документування і реалізації оперативних матеріалів та їх використання під час розкриття злочинів у сфері харчової промисловості»* підкреслено, що документування за своїм цільовим призначенням і змістом вирішує завдання, що збігаються з інститутом кримінально-процесуального доказування, і створює оптимальні умови для наступного його здійснення після прийняття рішення про порушення кримінальної справи. З урахуванням специфіки розкриття злочинів, що вчиняються у сфері харчової промисловості, розглянуто низку основних тактичних прийомів документування фактів: створення розроблюваними надлишків сировини з метою вироблення з неї неврахованої продукції; вивезення з підприємств харчової

промисловості неврахованих надлишків продукції для наступного її розкрадання; злочинних дій розроблюваних під час реалізації викраденого.

Визначено напрямки удосконалення документування злочинних дій розроблюваних на підприємствах харчової промисловості, реалізація яких значною мірою забезпечить успішне вирішення завдань оперативного розроблення. Акцентовано увагу на активному застосування технічних і криміналістичних засобів, можливостей розвідувально-пошукових та оперативно-технічних підрозділів, більш активному використанні конфідентів, а також інших сил і засобів ОВС, можливостей правоохоронних та контролюючих органів.

Звернено увагу на те, що важливою передумовою успішності реалізації матеріалів оперативного розроблення є правильний вибір моменту і прийомів реалізації. Це підтверджується результатами анкетування практичних працівників, де були визначені тактичні прийоми реалізації оперативних матеріалів шляхом: затримання розроблюваних «на гарячому» в момент вчинення злочину і порушення кримінальної справи (47,5 % від загального числа вивчених ОРС); проведення інвентаризацій, ревізій, аудиторських перевірок (45 %); проведення досліджень сировини і продукції (31,6 %); вилучення та вивчення документів бухгалтерського обліку (34,4 %); з'явлення одного з розроблюваних із зізнанням (9 %); організація і проведення оглядів місць збереження неврахованих надлишків сировини і продукції (32,0 %); одночасне застосування запобіжних заходів до всіх учасників злочинної групи або затримання одного фігуранта ОРС таємно від інших (11,5 %).

Завершується підрозділ розглядом проблем введення оперативно-розшукової інформації у кримінальний процес. Визначено, що отримані оперативно-розшуковим шляхом матеріали легалізуються під час проведення слідчих дій: допиту затриманої особи і свідків; слідчого огляду приміщень, транспортних засобів і документів; обшуку за місцем роботи і проживання; виїмки документів, сировини й готової продукції з метою їхнього дослідження; призначення судових експертиз.

Розділ 5 «Оперативно-розшукове забезпечення розкриття та розслідування злочинів, учинених у харчовій промисловості» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються теоретичні й правові засади оперативно-розшукового забезпечення розкриття злочинів, взаємодії в ході розслідування кримінальних справ і подолання протидії злочинного середовища.

У підрозділі 5.1 «Оперативно-розшукове забезпечення розкриття злочинів та оперативне супроводження розслідування кримінальних справ» досліджено теоретичні та правові засади і розглянуто співвідношення цих двох понять, навколо яких вже давно триває дискусія в науці. Серед науковців дотепер немає єдиного бачення щодо їх змісту і трактування. Широке застосування понять оперативно-розшукового забезпечення і супроводження у

найрізноманітніших ситуаціях практичної діяльності ОВС і фрагментарних дослідженнях, створює враження про очевидність їх змісту і породжує суперечливі тлумачення. Визначається, що змістове навантаження професійного терміна «оперативно-розшукове забезпечення» є значно ширшим, ніж «оперативно-розшукове супроводження».

Доведено, що оперативно-розшукове забезпечення – це заснований на законах і підзаконних нормативних актах організаційно-тактичний комплекс оперативно-розшукових заходів, що проводяться з метою створення оптимальних умов для здійснення повного і об'єктивного процесу доказування та припинення або нейтралізації протидії кримінального середовища розкриттю і розслідуванню злочинів. Одним з його елементів є оперативно-розшукове супроводження розслідування кримінальних справ. Останнє виступає як комплексна система оперативно-розшукових заходів, спрямованих на своєчасне і повне розслідування злочинів з метою пошуку і фіксації фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі, забезпечення всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи, безпеки учасників кримінального судочинства, постійного інформування органів досудового слідства і суду про дії підозрюваних, обвинувачуваних та інших осіб, спрямовані на протидію встановленню істини у справі.

Завершується підрозділ детальним розглядом особливостей і шляхів удосконалення оперативно-розшукового забезпечення розслідування злочинів у харчовій промисловості.

У *підрозділі 5.2 «Вдосконалення взаємодії оперативних підрозділів зі слідчими під час розслідування злочинів»* розглянуто поняття такої взаємодії, її цілі, процесуальні та організаційні форми, шляхи вдосконалення. Проаналізовано різні погляди науковців щодо сутності такої взаємодії (В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, М. А. Погорецький, В. Ю. Шепітько та ін.). Взаємодію визначено як передбачену законами та іншими підзаконними актами, погоджену за цілями, завданнями, силами, засобами, місцем і часом діяльність, спрямовану на розкриття, розслідування і попередження злочинів.

Доведено, що зміст взаємодії визначається її цілями. Відповідно до поставлених цілей взаємодія може бути разовою, періодичною, постійною. До числа процесуальних форм взаємодії під час розкриття злочинів, вчинених на об'єктах харчової промисловості, як засвідчило проведене дисертантом вивчення архівних справ належать: надання слідчому матеріалів, зібраних під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, для вирішення питання щодо порушення кримінальної справи (32,5 % із загального числа вивчених кримінальних справ); виконання оперативним підрозділом ОВС доручень слідчого щодо перевірки оперативно-розшуковим шляхом відомостей, що мають значення для встановлення наявності або відсутності підстав для порушення кримінальної справи за оперативними матеріалами (12,0 %); порушення оперативним

підрозділом ОВС як органом дізнання кримінальної справи, за якою обов'язковим є досудове слідство, проведення невідкладних слідчих дій і передача її слідчому (24,0 %); проведення за оперативно-розшуковою інформацією поряд з невідкладними слідчими діями необхідних оперативно-розшукових заходів (18,0 %); проведення оперативним підрозділом ОВС за кримінальною справою, що перебуває у провадженні слідчого, оперативно-розшукових заходів (33,0 %); виконання доручень слідчого щодо проведення оперативно-розшукових і слідчих дій (41,0 %); надання допомоги слідчому під час проведення окремих слідчих дій, необхідність яких виникає з оперативно-розшукових даних (9,0 %); здійснення оперативно-розшукових заходів за дорученням слідчого щодо встановлення місця перебування осіб, які ухиляються від притягнення до кримінальної відповідальності (14,0 %).

Аналіз слідчої практики дозволив дисертантові сформулювати рекомендації щодо узгодженого планування розкриття та розслідування злочинів, визначення специфіки проведення першочергових слідчих дій, що обумовлено особливостями виробничого процесу і способами вчинення злочинів на об'єктах харчової промисловості. З урахуванням цієї специфіки дисертантом сформульовано рекомендації щодо проведення допитів, огляду, обшуку і виїмки речових доказів, підготовки і проведення судових експертиз та бухгалтерських перевірок і ревізій.

У *підрозділі 5.3 «Шляхи подолання протидії злочинного середовища розкриттю та розслідуванню злочинів»* досліджено сучасний стан і проблемні питання діяльності підрозділів МВС України щодо протидії злочинності у сфері харчової промисловості. Проаналізовано погляди науковців, які констатують нагальну потребу в розвитку вчення про протидію розслідуванню злочинів (О. М. Бандурка, А. Ф. Волобуєв, О. Ф. Долженков, В. К. Лисиченко, В. М. Цимбалюк та ін.). Доведено, що останнім часом слідча практика усе частіше стикається з цілеспрямованою, заздалегідь спланованою і витонченою протидією правоохоронним органам під час розслідування злочинів. Протидію кримінального середовища визначено як умисне здійснення вчинків, поведінку, спрямовану на перешкоджання громадському контролю за нею, ефективному виконанню завдань правоохоронної функції держави з метою ухилення від відповідальності винних за вчинене або пом'якшення відповідальності. Обґрунтовано положення, що однією з найбільш небезпечних форм протидії на стадії підготовки і вчинення злочину є кримінальна контррозвідка, направлена на виявлення сил і засобів оперативно-розшукової діяльності, запланованих оперативно-розшукових заходів, оперативних комбінацій, створення різних перешкод під час їх здійснення і т. ін. Для цих цілей злочинці застосовують різноманітні прийоми і способи, у тому числі свідоме проникнення в оперативну мережу ОВС, різні методи дезінформації, ретельну перевірку членів організованої злочинної групи та їх оточення.

Автор вважає, що на цій стадії серед загальних тактичних прийомів подолання протидії доцільні: дискредитація членів злочинної групи; своєчасна реєстрація матеріалів оперативно-

розшукової діяльності й порушення кримінальної справи; використання фактора раптовості під час затримання злочинців «на гарячому», а також приховання ступеня поінформованості про злочинну діяльність і подальші плани розслідування. До числа специфічних прийомів подолання протидії розслідуванню дисертант відносить: демонстрацію несприятливої перспективи для особи, що протидіє розслідуванню; створення недовіри між учасниками злочинної діяльності; виявлення джерел витоку службової інформації; здійснення контролю за матеріалами оперативно-розшукової або кримінальної справи з боку оперативного або слідчого підрозділів вищого рівня. Стосовно оперативно-розшукового забезпечення судового розгляду, відзначено незмірно низький показник оперативно-розшукової діяльності у порівнянні із досудовим слідством.

З'ясовано, що ефективна нейтралізація і подолання протидії кримінального середовища розкриттю і розслідуванню злочинів, кримінальному судочинству в цілому можлива тільки у разі комплексного застосування всіх оперативно-розшукових заходів і методів, вироблених теорією і практикою оперативно-розшукової діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у створенні окремої (спеціальної) теорії оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття злочинів економічної спрямованості, які вчиняються у сфері харчової промисловості. Проведене дослідження дозволило сформулювати науково обгрунтовані концептуальні положення, що визначають специфіку оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у зазначеному напрямку.

До основних висновків та рекомендацій щодо наукового та практичного використання отриманих результатів можна віднести такі:

1. Теоретичні передумови застосування органами внутрішніх справ оперативно-розшукових заходів у боротьбі з економічними злочинами у сфері харчової промисловості знайшли наукове обгрунтування у: сформульованих наукових основах окремої (спеціальної) теорії оперативно-розшукової діяльності; визначенні основних напрямків розвитку даної теорії; розроблених концептуальних положеннях, що визначають специфіку розкриття злочинів на об'єктах розглянутої сфери. Окрема (спеціальна) теорія – це одна зі складових загальної теорії оперативно-розшукової діяльності, предметом дослідження якої є закономірності й специфічні відносини, що виникають у процесі застосування оперативними працівниками ОВС оперативно-розшукових сил, засобів і заходів з метою боротьби зі злочинами у харчовій промисловості. Методологічну основу цієї теорії становлять загальнонаукові та спеціальні наукові методи. Останні тісно пов'язані з практичними методами оперативно-розшукової діяльності зі збирання, узагальнення і аналізу емпіричних даних.

2. Визначено, що в Україні створено організаційно-правову основу для активного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів у боротьбі зі злочинністю. Разом із тим зміни, які відбуваються в сучасних умовах, та структурна перебудова в економіці, поширеність злочинів економічної спрямованості, їх суттєвий вплив на економічну та політичну стабільність в Україні вимагають подальшого розвитку правової основи боротьби зі злочинністю. З цією метою автором підготовлено пропозиції до таких проектів: Кримінально-процесуального кодексу України, законів України «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», а також Інструкції про оперативно-розшукову діяльність оперативних підрозділів органів внутрішніх справ України, на що одержано акти впровадження. Правова основа діяльності оперативних підрозділів ОВС – це сукупність правових норм, що містяться у нормативно-правових актах, які регламентують оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну, профілактичну, адміністративну функції оперативних працівників, їх права та обов'язки, визначають гарантії законності у цій діяльності, а також соціальний і правовий захист працівників і осіб, які залучаються до виконання завдань з розкриття злочинів.

3. Харчова промисловість як складова АПК України належить до пріоритетних галузей економіки, від ефективного функціонування якої значною мірою залежать продовольча безпека держави, підвищення добробуту народу, становлення України як цивілізованої європейської країни, зміцнення політичної єдності української нації. В умовах соціально-економічної кризи спостерігаються несприятливі тенденції і в продовольчій сфері. Найбільш істотними криміногенними факторами визнано: процеси тінізації; посилення організованого характеру економічної злочинності, прояви корупції; зрощування загальнокримінальної та економічної злочинності; посилення міждержавного і міжрегіонального характеру злочинної діяльності. Як засвідчило дослідження, найбільш криміногенно ураженими виявилися спиртова, лікєро-горілочна, виноробна, м'ясна, молочна, цукрова та хлібопекарська галузі.

4. До категорії злочинів у сфері економічної діяльності належать злочини проти власності, що вчиняються у сферах господарської та службової діяльності. Злочини економічної спрямованості – це передбачені кримінальним законодавством умисні суспільно небезпечні діяння проти права власності, встановленого порядку здійснення господарської та службової діяльності, що завдають шкоди суспільним економічним відносинам, законним правам та інтересам громадян і суб'єктів господарювання незалежно від форм власності.

5. Оперативно-розшукова характеристика – це сукупність упорядкованих і взаємозалежних елементів кримінально-правової, криміналістичної, кримінологічної та інших видів характеристик, що мають пошукові ознаки і розглядаються з точки зору ефективності застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів щодо виявлення, попередження і розкриття злочинів. Її

елементи мають чітко виражені пошукові ознаки, які впливають на організацію і тактику оперативно-розшукової діяльності і враховуються під час розроблення типових моделей і версій щодо розкриття злочинів. Саме вони дозволяють вирішити наступні оперативно-розшукові завдання: визначити мету оперативно-розшукових заходів; відібрати найбільш ефективні сили, засоби і методи, що забезпечать досягнення поставлених цілей; визначити час і порядок здійснення оперативно-розшукових заходів і конкретні дії кожного учасника.

6. Ефективною організаційною формою діяльності оперативних підрозділів ОВС є оперативне обслуговування. Це система заходів, які здійснюються для забезпечення безперервного надходження і накопичення інформації про стан криміногенної обстановки на об'єктах оперативного обслуговування з метою боротьби зі злочинністю.

7. Інформаційно-аналітичне забезпечення як елемент оперативного обслуговування – це особливий вид діяльності ОВС, що складається із сукупності організаційно-методичних та інших заходів, спрямованих на збирання і аналіз даних про стан економічної злочинності й результатів здійснення оперативно-розшукової діяльності (на предмет визначення її ефективності в плані своєчасного виявлення, запобігання і розкриття злочинів економічної спрямованості), необхідних для наступного вироблення оптимальних управлінських рішень. Доведено, що удосконалення організації діяльності оперативних підрозділів ОВС неможливе без належного прогнозування та планування, сучасна практика яких ще далека від досконалості.

8. Суттєвим резервом підвищення ефективності боротьби зі злочинами є належна організація діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо удосконалення взаємодії з правоохоронними та іншими контролюючими органами. Вона являє собою засновану на спільності цілей і завдань, узгоджену за часом, місцем і змістом, передбачену законодавством діяльність компетентних суб'єктів щодо раціонального застосування наявних сил, засобів і методів для своєчасного виявлення і розкриття злочинів.

9. Діяльність оперативних підрозділів ОВС із розкриття злочинів здійснюється у рамках таких двох організаційно-тактичних форм: виявлення осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, та оперативна розробка підозрюваних у підготовці або вчиненні злочинів. Оперативна розробка – це комплексна система оперативно-розшукових заходів стосовно особи (групи осіб), що обґрунтовано підозрюються у підготовці або вчиненні небезпечного злочину, які здійснюються з метою його попередження або розкриття чи стосовно злочинця, який переховується від слідства, суду або відбування покарання, для його розшуку і затримання, якщо іншим шляхом досягти цих результатів неможливо.

10. Високих результатів у виявленні й розкритті злочинів у сфері харчової промисловості можна досягти шляхом удосконалення документування злочинних дій розроблюваних. За своїм цільовим призначенням і змістом документування вирішує завдання, що збігаються з інститутом

кримінально-процесуального доказування, і створює оптимальні умови для наступного його здійснення після прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Документування злочинних дій осіб, обґрунтовано підозрюваних у підготовці або вчиненні злочинів економічної спрямованості на об'єктах харчової промисловості, є основою оперативного розроблення, у процесі здійснення якого, як правило, встановлюються: об'єкт посягання, злочинні зв'язки розроблюваних, способи вчинення злочинів, джерела створення неврахованих резервів сировини і продукції, місця зберігання, канали транспортування і реалізації викраденого, нажиті злочинним шляхом цінності, а також особи, що можуть бути причетними до злочину.

11. Передумовою для успішного використання фактичних даних, отриманих під час здійснення комплексу оперативно-розшукових заходів, є тактично правильна реалізація оперативних матеріалів. Організація розкриття і розслідування злочинів у сфері харчової промисловості вимагає комплексного використання усіх наявних у розпорядженні ОВС сил і засобів.

12. Оперативно-розшукове забезпечення процесу розкриття і розслідування злочинів економічної спрямованості – це заснований на законах і підзаконних нормативних актах організаційно-тактичний комплекс оперативно-розшукових заходів, що проводяться з метою: створення оптимальних умов для здійснення повного і об'єктивного доказування у справі; подолання або нейтралізації протидії кримінального середовища розкриттю і розслідуванню злочинів.

13. Сформульовано рекомендації щодо удосконалення процесуальних і організаційних форм взаємодії оперативних працівників і слідчих. Розкрито специфіку взаємодії під час підготовки та проведення допитів, оглядів, обшуків, виїмок речових доказів, призначення судових експертиз, бухгалтерських перевірок і ревізій. Доведено, що ефективна нейтралізація і припинення протидії кримінального середовища розкриттю і розслідуванню злочинів можливі тільки за умови комплексного застосування всіх оперативно-розшукових заходів і методів, вироблених теорією і практикою оперативно-розшукової та слідчої діяльності.

Широта проблем, які стоять перед оперативними підрозділами ОВС у сфері поліпшення ефективності розкриття злочинів на об'єктах харчової промисловості за сучасних умов, вимагає пильної уваги як з боку науковців, так і працівників оперативних підрозділів ОВС, а також представників органів влади. Створення надійних та ефективних механізмів боротьби зі злочинністю у продовольчій сфері сприятиме зміцненню цивілізованих форм господарювання, детінізації економічних відносин, поліпшенню стану продовольчої безпеки держави.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, підручники, навчально-методичні й практичні посібники:

1.Пчолкін В. Д. Розкриття злочинів у харчовій промисловості : монографія / В. Д. Пчолкін. – О. : НДРВВ ОІВС НУВС, 2005. – 376 с.

2.Система методів оперативно-розшукової діяльності : монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук проф. О. Ф. Долженкова. – О. : Одес. юрид. ін-т ХНУВС, 2007. – 262 с.

3.Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. / за заг. ред. В. В. Сташиса. – Х. : Право, 2008. – Т. 5 : Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. – 2008. – 840 с.

4.Попередження та розкриття злочинів підрозділами карного розшуку : підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. – К. : РВВ МВС України, 2000. – 392 с.

5.Керівництво з розслідування злочинів : наук.-практ. посіб. / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, В. Д. Пчолкін та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Х. : Одіссей, 2009. – 960 с.

6.Пчолкин В. Д. Предупреждение и раскрытие хищений на предприятиях кондитерской промышленности : учеб. пособие / В. Д. Пчелкин. – Х. : ХВК МВД СССР, 1990. – 48 с.

7.Режим таємності в органах внутрішніх справ : навч. посіб. / [О. Ф. Долженков, О. М. Ключев, В. Д. Пчолкін, М. М. Юнаков] ; під заг. ред. акад. АПрН України, д-ра наук, проф. О. М. Бандурки. – Х. ; О. : Вид-во ОЮІ НУВС, 2005. – 112 с.

8.Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ МВС України : практич. посіб. / [О. Ф. Долженков, Є. О. Желєзов, В. Д. Пчолкін та ін.] ; за ред. А. П. Скалозуба, О. М. Бандурки. – К. : ВПЦ МВС України, 2006. – 268 с.

9.Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Криміналістика» відповідно до вимог (ECTS) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, В. Д. Пчолкін та ін. ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2008. – 155 с.

Статті у фахових виданнях:

10.Пчолкін В. Д. Проблеми оперативно-розшукової діяльності у боротьбі з економічними злочинами / В. Д. Пчолкін // Вісник Академії правових наук України. – 1997. – № 4 (11). – Х. : Право, 1997. – С. 178–180.

11.Пчолкін В. Д. Використання інформаційних масивів для викриття економічних злочинів / В. Д. Пчолкін, В. П. Крайній // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – Л., 1998. – Вип. 8(1). – С. 101–108.

12.Пчёлкин В. Д. Особенности документирования хищений на предприятиях пищевой промышленности / В. Д. Пчёлкин // Бюллетень по обмену опытом работы. – № 118. – К. : МВД Украины, 1995. – С. 61–64.

13. Пчолкін В. Д. Проблеми вдосконалення оперативно-розшукової діяльності в боротьбі з економічними злочинами / В. Д. Пчолкін // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – Спец. вип. № 1. – С. 214–220.

14. Пчёлкин В. Д. Особенности проведения оперативного осмотра на предприятиях пищевой промышленности / В. Д. Пчёлкин // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – О., 2000. – № 4(т). – С. 107–114.

15. Пчолкін В. Д. Організація діяльності підрозділів ДСБЕЗ щодо виявлення і розкриття розкрадань на підприємствах харчової промисловості / В. Д. Пчолкін // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2001. – № 3. – С. 231–241.

16. Пчолкін В. Д. Організація оперативного обслуговування підприємств харчової промисловості оперативними підрозділами ОВС / В. Д. Пчолкін // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України ім. 10-річчя незалежності України. – 2001. – Спец. випуск № 2 (т). – С. 3–17.

17. Пчолкін В. Д. Організація діяльності оперативних підрозділів ОВС щодо протидії тінізації економіки / В. Д. Пчолкін // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. 18. – С. 23–27.

18. Пчолкін В. Д. Удосконалення взаємодії оперативних підрозділів органів внутрішніх справ у боротьбі зі злочинами в економічній сфері / В. Д. Пчолкін // Шляхи вдосконалення ОРД правоохоронних органів [додат. 1 до Вісника ЛІВС при НАВСУ України. – 2003. – № 3]. – С. 197–209.

19. Пчолкін В. Д. Продовольча складова економічної безпеки України / В. Д. Пчолкін // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 2. – С. 17–25.

20. Пчолкін В. Д. Особливості проведення експертиз при розслідуванні злочинів у сфері харчової промисловості / В. Д. Пчолкін // Вісник ЛАВС МВС України. – 2003. – Вип. 2. – С. 173–185.

21. Пчолкін В. Д. Виявлення та попередження злочинів у харчовій промисловості / В. Д. Пчолкін, В. Ю. Церковний // Вісник ЛАВС МВС України. – 2004. – Спец. вип. № 2. – Ч. 1. – С. 81–84.

22. Пчолкін В. Д. Методологічні основи теорії ОРД / В. Д. Пчолкін // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – 2004. – Спецвипуск №1. – С. 58–65.

23. Пчолкін В. Д. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової діяльності ОВС / В. Д. Пчолкін // Бюлетень з обміну досвідом роботи. – 2003. – № 151/152. – С. 83–87.

24. Пчёлкин В. Д. Проблеми подолання протидії злочинного середовища на стадії досудового слідства / В. Д. Пчёлкин // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 4 (т). – С. 105–112.

25. Пчолкін В. Д. Взаємодія оперативних підрозділів ОВС з правоохоронними органами України у боротьбі зі злочинами в економічній сфері / В. Д. Пчолкін // Вісник Одеського юридичного інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 2 т. – С. 101–112.

26. Пчолкін В. Д. Особливості профілактики злочинів на підприємствах харчової промисловості / В. Д. Пчолкін // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – 2004. – № 1 (14). – С. 100–106.

27. Пчолкін В. Д. Поняття характеристики злочинів в теорії оперативно-розшукової діяльності / В. Д. Пчолкін // Вісник ЛАВС МВС України. – 2004. – Спец. вип. – № 2. – Ч. 1. – С. 67–76.

28. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В. Д. Пчолкін, В. М. Ечченко // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – 2004. – Спец. вип. – № 3. – Ч. 1. – С. 109–121.

29. Пчолкін В. Д. Слідчі версії як основа планування при розкритті злочинів у харчовій промисловості / В. Д. Пчолкін // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2004. – № 3. – С. 92–100.

30. Пчолкін В. Д. Проблеми визначення поняття та класифікації злочинів у сфері економіки / В. Д. Пчолкін // Право і Безпека. – 2005. – № 4. – С. 104–107.

31. Пчолкін В. Д. Сучасний стан та напрямки розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності / В. Д. Пчолкін // Вісник ЛАВС. – Луганськ, 2005. – № 4. – Ч. 1. – С. 41–55.

32. Пчолкін В. Д. Використання конфідентів при документуванні злочинів економічної спрямованості / В. Д. Пчолкін, // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Спец. вип. № 1 (28). – С. 98–107.

33. Пчолкін В. Д. Подолання протидії злочинного середовища розслідуванню злочинів / В. Д. Пчолкін, В.Ю. Церковний // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – Спец. вип. № 1 т. (31). – С. 28–36.

34. Пчолкін В. Д. Проблеми та напрямки подальшого розвитку теорії оперативно-розшукової діяльності в Україні / В. Д. Пчолкін // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – 2008. – Спец. вип. № 4. – Ч. 1. – С. 47–56.

35. Пчолкін В. Д. Взаємодія слідчих та працівників оперативних підрозділів у ході розслідування злочинів / В. Д. Пчолкін // Теорія та практика судової експертизи та криміналістики : зб. наук. праць / редкол.: М. Л. Цимбал, В. Ю. Шепітько, Л. М. Головченко та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 9. – С. 97–103.

Тези наукових доповідей та інші публікації

36. Пчолкін В. Д. Шляхи підвищення ефективності викриття економічних злочинів / В. Д. Пчолкін, В. А. Крайній // Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю : матеріали наук.-практ. конф. (19 листоп. 1997 р., м. Харків). – Х. : Право, 1998. – С. 136–140.

37. Пчёлкин В. Д. Проблемы оперативно-розыскной деятельности в борьбе с экономическими преступлениями / В. Д. Пчёлкин // Проблемы борьбы зі злочинністю у сфері економічної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (15–16 груд. 1998 р.). – Х. : Б. в., 1999. – С. 138–141.

38. Пчёлкин В. Д. Выявление признаков хищений на предприятиях пищевой промышленности / В. Д. Пчёлкин // Теоретико-прикладные проблемы оперативно-розыскной деятельности в России и Украине на современном этапе : материалы рос.-укр. межвуз. науч.-практ. конф. (Белгород–Харьков, 4–5 июн. 1999 г.). – Белгород : Б. и., 2000. – С. 187–193.

39. Пчёлкин В. Д. Особенности проведения осмотров при расследований хищений в процессе сбыта и транспортировки продукции с предприятий пищевой промышленности / В. Д. Пчёлкин // Актуальні питання боротьби зі злочинністю на транспорті : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Одеса, 8–9 черв. 2000 року). – О. : НДРВВ ОІВС, 2000. – 238 с. – С. 200–207.

40. Пчолкін В. Д. Проблеми протидії тіньовій економіці заходами оперативно-розшукової діяльності / В. Д. Пчолкін // Проблеми оперативно-розшукової діяльності й забезпечення прокурорського нагляду за її законністю : міжнар. наук.-практ. конф. (21–22 лют. 2000 р.). – Луганськ : Луганс. ін-т внутр. справ, 2000. – С. 188–193.

41. Пчолкін В. Д. Підготовка та проведення експертиз при розкритті злочинів у сфері харчового виробництва / В. Д. Пчолкін // Сучасні судово-експертні технології в кримінальному і цивільному судочинстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 14–15 берез. 2003 р.). – Х. : Вид-во НУВС, 2003 – С. 163–167.

42. Пчолкін В. Д. Поняття, сутність та завдання взаємодії оперативних підрозділів ОВС / В. Д. Пчолкін // Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні і розкритті злочинів: матеріали науково-практичної конференції. 23 травня 2003р. – Львів: ЛЮІ МВС України, 2004. – С. 93–104.

43. Пчёлкин В. Д. Следственные версии и планирование в расследовании экономических преступлений в пищевой промышленности / В. Д. Пчёлкин, В. Ю. Церковный // Проблемы организации раскрытия и расследования преступлений в сфере экономики : материалы регион. науч.-практ. конф. 26 мая 2004 г. – Белгород : ООНИиРИД БелЮИ МВД России, 2004. – С. 92–98.

44. Пчолкін В. Д. Правове регулювання діяльності Державної служби боротьби з економічною злочинністю / В. Д. Пчолкін, Є. О. Желєзов, О. Е. Судаков // Проблеми взаємодії територіальних і транспортних органів внутрішніх справ у попередженні і розкритті злочинів: матеріали науково-практичної конференції. 23 травня 2003р. – Львів: ЛЮІ МВС України, 2004. – С. 137–145.

45. Пчолкін В. Д. Вдосконалення підготовки та проведення експертиз у сфері харчового виробництва / В. Д. Пчолкін // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф. (15 трав. 2008 р.). – Х. : Право, 2008. – С. 210–212.

46. Пчолкін В. Д. Вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності ОВС / В. Д. Пчолкін // Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 24 жовт. 2008 р.). – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 114–118.

47. Пчёлкин В. Д. Система заходів запобігання злочинам у сфері економічної діяльності / В. Д. Пчёлкин // Проблеми профілактики злочинності оперативними підрозділами органів внутрішніх справ : матеріали наук.-практ. конф. – Х. : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 39–44.

48. Пчолкін В. Д. Техніко-криміналістичне забезпечення слідчих дій при розслідуванні розкрадань на підприємствах харчової промисловості / В. Д. Пчолкін // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф. (15 трав. 2009 р.) / Ін-т вивчення проблем злочинності Академії правових наук України ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : Право, 2009. – С. 273–276.

49. Пчолкін В. Д. Проблеми правового регулювання і організації оперативно-розшукової діяльності правоохоронних органів України / В. Д. Пчолкін // Право і національна безпека: актуальні проблеми теорії та практики : матеріали наук.-практ. конф. (22 трав. 2009 р.). – Х. : Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ НЮАУ ім. Ярослава Мудрого, 2009. – С. 150–155.

50. Пчолкін В. Д. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів під час розкриття та розслідування злочинів / В. Д. Пчолкін // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : наук.-практ. семінар (23 жовт. 2009 р.). – Х. : Ін-т підготовки юрид. кадрів для СБУ НЮАУ ім. Ярослава Мудрого ; Оберіг, 2009. – С. 191–195.

51. Пчолкін В. Д. Теоретико-правові проблеми оперативно-розшукової діяльності: стан та напрямки дослідження / В. Д. Пчолкін // Шляхи розвитку оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах : матеріали наук.-практ. конф. (28 листоп. 2009 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Навч.-наук. ін-т підготовки фахівців кримінальної міліції. – Х. : ХНУВС, 2009. – С. 132–136.

АНОТАЦІЇ

Пчолкін В. Д. Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2010.

Роботу присвячено комплексному дослідженню теоретичних, правових та організаційно-тактичних основ розкриття злочинів у харчовій промисловості. Досліджено важливу наукову

проблему, пов'язану з розробкою концептуальних положень, які визначають специфіку оперативно-розшукової діяльності щодо розкриття злочинів, що вчиняються у харчовій промисловості.

З'ясовано, що підвищення ефективності застосування оперативно-розшукових заходів у боротьбі зі злочинами у харчовій промисловості пов'язане з розробкою окремої (спеціальної) теорії оперативно-розшукової діяльності, яка має стати науковим підґрунтям оперативно-розшукової діяльності у даному напрямку. Формування цієї теорії, безумовно, є науковою проблемою.

Велика увага приділена аналізу закономірностей пов'язаних з процесами криміналізації продовольчої сфери економіки України і загрозам її продовольчої безпеки у період економічної кризи.

Дисертація містить низку важливих теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення теорії та практики оперативно-розшукової діяльності, пов'язаних з питаннями: оперативного обслуговування галузей харчової промисловості; інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД; удосконалення взаємодії оперативних підрозділів ОВС з правоохоронними органами та контролюючими організаціями України. Розроблено сучасну методику розкриття та розслідування злочинів економічної спрямованості у продовольчій сфері економіки України.

Детально розглянуто питання оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства, організації взаємодії слідчих та оперативних підрозділів в ході розслідування злочинів у сфері харчової промисловості, а також проведення комплексу оперативно-розшукових та інших заходів, спрямованих на подолання негативного впливу на досудове слідство.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, виявлення та розкриття злочинів, оперативне обслуговування, інформаційно-аналітичне забезпечення, документування, оперативне розроблення.

Пчелкин В. Д. Теоретические, правовые и организационно-тактические основы раскрытия преступлений в пищевой промышленности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.09 уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2010.

Работа посвящена комплексному исследованию теоретических, правовых и организационно-тактических основ раскрытия преступлений в пищевой промышленности. На основе анализа теории и практики оперативно-розыскной деятельности, диссертант исследует важную научную

проблему, связанную с разработкой концептуальных положений, которые определяют специфику оперативно-розыскной деятельности по раскрытию преступлений, совершаемых в сфере пищевой промышленности.

Доказано, что повышение эффективности применения оперативно-розыскных средств в борьбе с преступлениями в этой сфере связано с разработкой специальной (частной) теории оперативно-розыскной деятельности, которая должна стать научной основой оперативно-розыскной деятельности в данном направлении. Формирование названной теории, безусловно, является научной проблемой.

Значительное внимание уделено анализу закономерностей, связанных с процессами криминализации продовольственной сферы экономики Украины и угрозам ее продовольственной безопасности в период экономического кризиса. Изложены основные способы совершения преступлений экономической направленности, которые совершаются на предприятиях пищевой промышленности, исследована их уголовно-правовая, криминалистическая, криминологическая и оперативно-розыскная характеристика.

Диссертация содержит ряд важных теоретических положений и практических рекомендаций, направленных на совершенствование теории и практики оперативно-розыскной деятельности, ее правового регулирования, а также связанных с вопросами: организации оперативного обслуживания отраслей пищевой промышленности; информационно-аналитического обеспечения ОРД; совершенствования взаимодействия оперативных подразделений ОВД с правоохранительными органами и контролирующими организациями Украины.

Разработана современная методика организации и тактики проведения оперативной разработки, тактических приемов документирования и реализации материалов оперативно-розыскных дел в ходе раскрытия преступлений в сфере пищевой промышленности. Дано более глубокое освещение особенностей оперативно-розыскного обеспечения досудебного следствия, организации взаимодействия следователей и оперативных подразделений в ходе расследования преступлений в сфере пищевой промышленности, проведения комплекса оперативно-розыскных и других мероприятий, направленных на преодоление негативного влияния на досудебное следствие и обеспечение безопасности участников уголовного судопроизводства.

Диссертация содержит ряд важных теоретических положений и выводов, а также практических предложений и рекомендаций.

Сформулирован ряд конкретных предложений по внесению изменений и дополнений в нормативно-правовые акты Украины. Наиболее важными из них являются предложения к проекту нового Уголовно-процессуального кодекса Украины, законам Украины «О милиции», «Об оперативно-розыскной деятельности», «Об организационно-правовых основах борьбы с

организованной преступностью», «О частной детективной (розыскной) деятельности», проекту Постановления Пленума Верховного Суда Украины № 2 от 28.03.2008 г. «О некоторых вопросах применения судами Украины законодательства при даче разрешений на ограничения отдельных конституционных прав и свобод человека и гражданина в ходе осуществления оперативно-розыскной деятельности, дознания и досудебного следствия», а также к Инструкции об оперативно-розыскной деятельности оперативных подразделений органов внутренних дел Украины.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, выявление и раскрытие преступлений, оперативное обслуживание, информационно-аналитическое обеспечение, документирование, оперативная разработка.

Pcholkina V.D. Theoretical, Legal, Organizational and Tactical Bases of Crime Detection in the Food Industry. – Manuscript.

Thesis for doctor's degree in jurisprudence by specialty 12.00.09 – criminal procedure and forensic science; legal expertise; investigation and search operations – Kharkiv National University of Internal Affairs – Kharkiv, 2010.

The work is dedicated to the integrated research of theoretical, legal, organizational and tactical bases of crime detection in the food industry. An important scientific problem related to the development of conceptual propositions defining specifics of the investigation and search operations for crime detection in the food industry is researched in the thesis.

It is ascertained that rise of effectiveness of the investigation and search activity application in combating crimes in the food industry is largely related to the development of special (separate) investigation and search operations theory, which has to become a scientific basis for the investigation and search operations in this sphere. Formation of such a theory poses, beyond any doubt, a scientific problem.

The thesis contains a deal of important theoretical propositions and practical recommendations intended for improvement of theory and practice of the investigation and search operations associated with the problems related to: operational monitoring of the food industry branches; informational and analytical support of the investigation and search operations; improvement of the cooperation between the interior affairs agencies operative units and the Ukrainian law enforcement and controlling agencies.

The problems of the investigation and search support for the pre-trial inquiry, organization of cooperation of the investigational and inquiry agencies during the crime investigation in the food industry

sphere and implementation of a complex of the investigation, search and other actions aimed at overcoming negative effect on the pre-trial inquiry are examined in detail

Keywords: investigation and search operations, crime detection and investigation, operational monitoring, informational and analytical support, documenting, operational investigation.